

Ký Ức Sài Gòn (2)

Song Thao

Ba nhà hàng La Pagode, Givral và Brodard nằm trên đường Tự Do. Sau 1975, đường phố Sài Gòn bị đổi tên. Hầu hết các tên cũ đều không còn tồn tại. Đường Tự Do biến thành Đồng Khởi. Hầu như ai trong chúng ta cũng thuộc hai câu thơ bi hài sắc sảo của thi hào Vũ Hoàng Chương: **“Nam Kỳ Khởi Nghĩa tiêu Công Lý / Đồng Khởi vùng lên mất Tự Do”**. May là ông Lê Lợi vẫn trụ lại được. Đường Lê Lợi thẳng góc với đường Tự Do cũng có vài nhà hàng mà giới văn nghệ và báo chí thường lui tới. Đó là nhà hàng Kim Sơn và Thanh Thế. Nhà báo Nguyễn Đạt của báo Người Việt California, nhớ lại:

“Không biết quán Kim Sơn lập nên ở Sài Gòn lúc nào, nhưng chúng tôi nhớ thuở nhỏ, sau khi di cư từ miền Bắc vào Sài Gòn được vài năm, đã thấy quán Kim Sơn tọa lạc ở góc đại lộ Bonard (tức đại lộ Lê Lợi sau đó) và đường Nguyễn Trung Trực. Lúc đó, đi theo những người anh tới quán Kim Sơn, chúng tôi đã được biết mặt biết tên các nhà thơ Quách Thoại, Kiên Minh, Trụ Vũ (Quách Thoại, Kiên Minh đã mất từ lâu năm) và nhiều văn nghệ sĩ khác, ngồi thường trực mỗi ngày tại quán Kim Sơn”.

*nhà hàng Kim Sơn (tầng trệt) và nhà hàng Bồng Lai (sân thượng).
Góc đường Lê Lợi- Nguyễn Trung Trực. (Khoảng 1950).*

Thú thật là tôi ít lai vãng tới quán Kim Sơn cũng như Thanh Thế. Thanh Thế “kiêu kỳ” hơn Kim Sơn nên cứ kính nhi viễn chi cho cái túi tiền bớt thương tổn. Dân sành ăn không thể quên được món bún sông nổi tiếng của Thanh Thế. Vẫn nhà báo Nguyễn Đạt hồi ức về Thanh Thế:

“Quán Thanh Thế tọa lạc ở góc đường Nguyễn Trung Trực-Tạ Thu Thâu, cách quán Kim Sơn vài chục mét. Quán Thanh Thế là ngôi nhà nhỏ hơn nhiều so với ngôi nhà làm quán Kim Sơn, nhưng sang trọng xinh đẹp, bàn ghế cũng sang trọng phù hợp với không gian của nó. Một nửa số bàn ghế bày ra hàng hiên, phía đường Nguyễn Trung Trực, vì phía đường Tạ Thu Thâu vừa hẹp, vừa có những sạp hàng vải vóc-mỹ phẩm cao cấp dài dọc con đường. Với vẻ sang trọng của quán Thanh Thế, lớp tuổi sinh viên chúng tôi rất ngại vào, như thường vào ngồi ở quán Kim Sơn cùng trên một con đường. Khách ngồi quán Thanh Thế (cũng là nhà hàng như Kim Sơn) thường chỉ uống cà phê hay một vài chai bia, để vừa từng ngụm nhâm nhi từng hơi thở thoải mái, vừa ngắm nhìn người qua kẻ lại, đặc biệt là ngắm nhìn các giai nhân mỹ nữ Sài Gòn vào mua sắm tại chợ vải vóc mỹ phẩm cao cấp ở đường Tạ Thu Thâu. Đa số khách ở tuổi gần trung niên, thuộc giới trung lưu và các nhà văn nhà báo lúc đó, đa số không thiếu tiền tiêu như các nhà văn nhà thơ thời Trương Tửu, Nguyễn Vỹ nhà văn An Nam khổ như chó (Thơ Nguyễn Vỹ, Gửi Trương Tửu). Chúng tôi thường gặp các nhà văn viết truyện dài đăng hàng ngày trên các nhật báo (gọi là nhà văn feuilleton) như Ngọc Linh, Dương Hà... ngồi quán Thanh Thế”.

Trụ sở Hạ Viện và tượng đài Thủy Quân Lục Chiến Cao ốc Eden (ngã tư Lê Lợi – Nguyễn Huệ)

Tiệm kem Pole Nord và Thương Xá Tax.

Thư viện Abraham Lincoln. (khoảng 1970)

Thiếu nữ Sài Gòn năm 1965

Xe đám cưới cho thuê trên đường Lê Lợi.

Ngày nay, Kim Sơn cũng như Thanh Thế đã mất dấu. Cả hai đã biến thành các cửa hàng trung tâm vàng bạc và đá quý! Chuyện bể dâu nghe chỉ biết thờ dài. Đường Lê Lợi không chỉ mất dấu những cửa tiệm, con đường này còn được coi như con đường văn hóa của Sài Gòn ngày xưa, nay cũng im ắng những trang sách. Ngoài nhà sách **Khải Trí** đã trở thành huyền thoại với **ông chủ Nguyễn Hùng Trương** nặng lòng với sách vở, còn san sát những nhà sách khác. Mấy ai còn nhớ tới nhà sách Sài Gòn số 28A Lê Lợi, tiệm sách Thanh Tuấn số 56, nhà sách **Văn Hữu** số 28C, nhà sách **Lê Phan** tọa lạc tại ngã tư Lê Lợi – Pasteur. Rồi còn **Vinh Bảo**, **Phúc Thành**, **Văn Hữu**, **Nguyễn Trung**, **Dân Trí**, **Việt Bằng** thông dong bên nhau.

Nhiều nhà sách như vậy nhưng đường Lê Lợi vẫn có khu bán sách cũ nổi tiếng nằm bên bờ tường của Bộ Công Chánh và Giao Thông Vận Tải. Tác giả Lê văn Nghĩa hồi ức về khu này trong bài “Phố Sách Sài Gòn Xưa”:

“Theo tài liệu, khoảng thời gian ký Hiệp định Genève, các khu bán sách cũ tập trung ở đường Cao Thắng rồi tiến lên khu vực chợ Cũ, bày bán từng đồng hỗn tạp tại lề đường Tôn Thất Đạm thông ra đường Nguyễn Huệ. Cũng trong thời gian này, các quầy sách cũ còn xuất hiện trên lề đường Phạm Ngũ Lão, trông sang bên xe buýt, kéo dài xuống tận ngã tư Kỳ Con. Sau này, nhờ sự tiếp tay của một số dân bán sách cũ kiểu hàng rong, các gian hàng dần dần ào ạt tràn về đường Lê Lợi, giới hạn từ góc cảnh sát Lê Văn Ken (Bệnh viện đa khoa Sài Gòn) đến đường Pasteur. Từ vài gian hàng nhỏ, thị trường sách báo cũ đã bành trướng mạnh mẽ, lấn ra lề đường cản trở lưu thông nên cảnh sát đến giải tán triệt để. Song những gian hàng sách “chạy” chỉ tận mắt khi có bóng dáng cảnh sát rồi lại trở về vĩa hè khi cảnh sát rút đi như chơi cút bắt. Rất kiên nhẫn đối phó với cảnh sát nên một thời gian sau, khu bán sách này được Tòa Đô chánh chấp thuận cho tồn tại, có đóng thuế đất hằng năm vài ngàn đồng và vài chục đồng thuế chỗ ngồi mỗi ngày. Khu sách Lê Lợi đã vô số bộ từ ngày ấy. Bên khu bán sách cũ có những quyển sách rất hiếm, giá cao; nhưng cũng

có những quyển sách của các tác giả Việt Nam vừa xuất bản chừng một hai tháng đã trở thành sách cũ và bán với giá rẻ chừng phân nửa giá bìa. Lý giải hiện tượng này, báo Đòi cho biết: “Đáp các câu hỏi trong trường hợp nào các tác phẩm văn chương giá trị đã bị đày ải đến chốn tục lụy sỗ sàng này, các bạn hàng cho biết: các loại tiểu thuyết - kể cả của các tác giả tên tuổi, hiếm khi bán hết số ấn bản tiên liệu và các khu sách báo sơn chính là nơi tiêu thụ phần thặng dư, sau khi sách bị phá giá nặng nề”. Ngoài việc được mua sách Việt giá rẻ, sinh viên, học sinh, người mê sách có thể tìm được sách ngoại ngữ mới nhất được thả ra từ các công sở, nhà ở của người nước ngoài. Các loại tạp chí góp phần mời gọi các đấng mày râu từ trẻ đến sồn sồn ra khu sách cũ Lê Lợi là Playboy, Penthouse, Playmate... Nam thanh niên đến đó để xem ké, để dăm dúi mua vì không đâu ngoài chợ sách này có bán”.

Nói tới chuyện sách cũ không thể không nhắc tới một người bán sách đặc biệt trên đường Lê Lợi. Nhà văn Phạm Công Luận có lần thắc mắc:

“Có người kể vào những năm 1960 - 1970, một sạp sách ở đây với chủ nhân là một người trung niên, khét tiếng vì thuộc lòng các loại sách, tên sách, tên tác giả kể cả sách Pháp, nên rất tiện cho khách mua. Không biết thân phận của ông này ra sao sau năm 1975, ông ra chợ sách Đặng Thị Nhu, Trần Nhân Tôn, Nguyễn Thị Minh Khai để tiếp tục bán sách cũ hay là bỏ nghề?”.

Người bán sách đặc biệt này tên là **Thực**. Người thấp nhỏ, giọng nói ở tông cao, hai bắp chân lớn và bành ra vì ngày nào cũng cuốc bộ đi và về từ nhà ở Bến Vân Đồn, bên kia cầu Ông Lãnh, đến chỗ bán sách ở lề đường Lê Lợi. Ngày mới di cư vào Nam, tôi là hàng xóm của anh nên biết khá rõ. Anh không học cao nhưng rất thông minh và có trí nhớ tốt. Nơi anh bán chỉ có một giá sách dựa sát vào tường rất gọn nhẹ. Kho sách của anh là cái kệ giữa hai bức tường của hai căn nhà. Anh có làm cái cửa có khóa để chứa sách. Sách của anh hầu hết là sách giáo khoa Anh và Pháp. Anh thuộc lòng tên sách tiếng Pháp và Anh không những của các lớp trung học mà còn của từng năm học các Đại học ngành Y, Dược, Kiến Trúc, Kỹ Thuật, Luật... Sinh viên hỏi sách anh biết ngay là sách anh có hay không. Bên cạnh giá sách có vài chiếc ghế đầu để khách ngồi đọc sách. Đọc xong có mua hay không, anh vẫn tươi cười với khách. Anh mua sách của sinh viên học sinh đã học xong, không cần nữa và bán cho lớp kế tiếp. Tiền lời không bao nhiêu. Anh sống rất nghèo khổ nhưng tôi tin chắc đã có nhiều bác sĩ, dược sĩ, kỹ sư, kiến trúc sư nên danh là nhờ mớ sách cũ của anh. Người nào không có tiền mua sách, anh cho ngồi ghế đọc và ghi chú thoải mái. Sau 1975, tôi không gặp lại anh nữa.

Sách ngoại ngữ thời đó bán tại nhà sách **Albert Portail**, sau đổi tên thành **Xuân Thu**, nằm trên đường Tự Do, phía ngoài hành lang Eden, đắt như vàng. Hàng lang Eden từ đường Tự Do thông qua đường Nguyễn Huệ là nơi có nhiều cửa hàng loại xịn mà dân Sài Gòn ít ai không biết. Vào hành lang từ phía đường Tự Do có **tiệm bán vải Mai Khanh, nhà hàng Ramuntcho, tiệm tạp hóa Abdul Mohamed, tiệm thực phẩm đồ hộp nhập cảng Lien Seng...**Cuối hàng lang, ngã ra đường Nguyễn Huệ có một tiệm sách ngoại ngữ nhỏ, nơi tôi thường mua sách, rẻ hơn ở **Xuân Thu** nhiều. Ngày đó tôi say mê những tập truyện ngắn của nhà văn Ý Alberto Romania và Ernest Hemingway. Sau này, khi viết truyện ngắn, tôi nghĩ mình có chịu ảnh hưởng của hai nhà văn này.

Ra khỏi **hàng lang Eden** phía Nguyễn Huệ là đụng đầu tòa Đô Chánh trên đường Lê Thánh Tôn. Quẹo trái, đi dọc theo đường Lê Thánh Tôn là tới Đại học Văn Khoa, tọa lạc trên nền Khám Lớn cũ. Nhà văn nhà báo Nguyễn Thụy Long, dân di cư, đã chứng kiến di tích này:

“Tôi qua cầu Quay (vị trí cầu Khánh Hội hiện nay) về hướng Sài Gòn, vô tình qua đường Lê Thánh Tôn, qua Khâm Lớn Sài Gòn cũ, nay bị phá sập, còn trơ gạch vụn cỏ đã mọc đầy. Mấy năm trước, sinh viên di cư đã cắm trại ở đây chờ sắp xếp về ký túc xá Minh Mạng. Tết năm di cư đầu tiên, trời lạnh như tết miền Bắc, các sinh viên di cư nhớ quê hương nổi lửa trại, liên hoan đón giao thừa, cùng nhau nhắc lại những cái tết quê hương...”.

Tôi đã có bốn năm dùi mài kinh sử tại nơi chốn này. Tuổi học trò ngỡ ngàng như nai tơ, tới tuổi sinh viên đã ra dáng thanh niên, các cụ bảo tuổi đó ở nhà quê đã có vợ có con rồi. Nhưng chúng tôi ở thị thành, tuổi đó là tuổi của yêu đương. Những mối tình sinh viên khi thành khi tan đã để lại những kỷ niệm ngọt ngào lẫn đắng cay nhưng đầy văn nghệ. **Văn Khoa** có số nữ sinh ngang ngửa với nam sinh. Đặc điểm của Văn Khoa là có nhiều bóng hồng xinh đẹp. Diễm My, hoa khôi từ Huế vào, Hồng Khắc Kim Mai rất hiện sinh và “à la mode”, những người đẹp chưa nổi tiếng Thanh Lan và Hoàng Oanh, Nghiêm thị Thúy, ái nữ của chính khách Nghiêm Xuân Thiện, và Ngô Đình Lệ Thủy luôn có vài anh cốt đột hộ vệ. Nhà văn Nguyễn văn Sâm nhớ khá đậm về cô sinh viên... cách trở này:

“Đó là một cô gái tương đối đẹp. Nhu mì, mềm mại. Lúc nào cô cũng có ba bốn người hộ vệ, họ không dữ dằn hay vô phép gì nhưng luôn luôn ngó chừng với cặp mắt nhà nghề lưu ý ai đến quá gần ái nữ của ông cố vấn họ Ngô Đình. Thường bọn nhà quê chúng tôi kháo nhau hôm nay có Lệ Thủy đi học và đến nhìn. Bao giờ cô ấy bị ai đó nhìn nhiều thì đều mỉm cười gật đầu chào thân thiện rất Tây phương để người đó biết ý mà tiến tới làm quen hay lảng xa. Tôi cũng có vài ba lần được chào vì tò mò, nhưng đến gần để làm quen thì không. Mình vốn nhất làm quen với bất kỳ ai, vả lại cũng sợ cô ấy xỏ tiếng Tây mình ú ớ mặc dầu các bạn đều quả quyết rằng với người không quen cô ta đều nói tiếng Việt”.

Cổng trường Đại Học Văn Khoa Saigon trên nền Khâm Lớn cũ

Văn nghệ tại khu đất trống của trường, phía **đường Lê Thánh Tôn** là thời kỳ rực rỡ của không những giới sinh viên chúng tôi mà còn của giới văn nghệ sung mãn của Sài Gòn. Nơi đây có một khu nhà tiền chế được cất lên cho Hội Chợ Triển lãm chi đó bị bỏ lại. Chương Trình Phát Triển Sinh Hoạt Thanh Niên Học Đường CPS chiếm phần lớn làm trụ sở. CPS hồi đó có mặt **Lê Đình Diểu, Trần Đại Lộc, Phạm Phú Minh, Đỗ Quý Toàn, Hà Tường Cát, Phan văn Phụng**. Một căn nhỏ được nhóm Sử Địa của trường dùng làm nơi in cours cho sinh viên. Sau lưng trụ sở CPS là trụ sở Hội Nhu Đạo của **Giáo sư Phạm Lợi** và hội Kiếm Thuật của ông Hoàng Việt, thân phụ nhạc sĩ Nam Lộc. Ngoài ra, còn trụ sở của ca đoàn Nguồn Sống của Nghiêm Phú Phát mà Thanh Lan là một thành viên.

Nhưng văn nghệ hơn hết là những buổi văn nghệ chùa vào mỗi tối thứ sáu của quán Văn tại bãi cỏ nơi đây.

Trịnh Công Sơn đàn cho Khánh Ly hát tại quán Văn năm 1967.

Ông bạn Hoàng Xuân Sơn, một “cư dân” sinh sống tại khu đất này kể lại trong cuốn “Cũng Cần Có Nhau”:

“Đầu năm 1967, nhận thấy trụ sở CPS tọa lạc ở một địa điểm khá thơ mộng, mấy anh em nảy ra ý kiến dựng một quán cà phê văn nghệ làm nơi tụ họp thường xuyên cho giới trẻ. Mọi người nồng nhiệt hưởng ứng. Về tên quán, cả nhóm bàn luận sôi nổi, cuối cùng chọn tên thật vẫn tắt nhưng mang đủ ý nghĩa: Văn”. Thức uống của quán rất đơn giản: cà phê, nước ngọt hiệu Con Cọp của BGI, xá xí hiệu Con Nai của hãng Phương Toàn, nước cam Bireley's, đá chanh đường và “chanh rum” có pha chút rượu rum. Đặc biệt là mỗi tuần quán có tổ chức “Đêm Văn Nghệ Thứ Sáu” mời một tác giả hoặc một ban nhạc mới nổi đến trình diễn giới thiệu với các bạn trẻ. Khách giả ngồi la liệt trên sân thưởng thức nhạc và tiếng hát của Trịnh Công Sơn – Khánh Ly, Vũ Thành An – Thanh Lan, Từ Công Phụng – Từ Dung, Lê Uyên và Phương.

Mới đây, Khánh Ly đã tiết lộ chi tiết thú vị về lần đầu tiên hát tại quán Văn:

"Tới ngày 19 tháng 11 năm 1967, tôi chính thức bước lên sân khấu hát với ông Trịnh Công Sơn ở Quán Văn. Đó cũng là lần đầu tiên tôi hát Diễm Xưa. Lúc đó, tôi đơn giản chỉ là hát, không có vấn đề gì được đặt ra cả. Quả thực, đó là một đêm nhạc đáng nhớ trong cuộc đời tôi. Tôi không có gì, phải đi mượn áo, mượn váy, mượn cả giày nữa để đến gặp các anh em trong đêm nhạc đó. Tôi không bao giờ nghĩ có đông đảo người tới xem đến vậy, cứ nghĩ là hát cho mấy anh em nghe thôi. Tôi quá sợ, dù bản tính của tôi cũng đàn ông. Tôi sợ đứng cạnh tác giả là ông Trịnh Công Sơn, sợ đứng hát trước một đám người quá đông như vậy. Cho nên, tôi bỏ luôn đôi giày ra. Chỗ đó chỉ là một khoảng đất trống lồi lõm, có gạch đá nên tôi sợ đứng không vững. Về chuyện "nữ hoàng chân đất", thực ra đó là lần đầu tiên tôi đứng hát trước một đám đông không dưới 1000 người. Tôi không còn giữ nổi bình tĩnh vì tôi có rất ít kinh nghiệm về ca hát, giao lưu với đám đông. Ông Sơn rất khó tính, thấy tôi cứ vịn vai ông vì đứng không vững, ông liền la tôi: "Bỏ tay ra, đứng hát cho nghiêm chỉnh". Đó là lí do tôi bỏ guốc cao ra để đứng chân đất. Tôi cứ nghĩ rằng điều này sẽ giúp tôi lấy lại bình tĩnh. Và quả thực, nhờ thế mà tôi trình bày được tất cả những bài hát của ông Trịnh Công Sơn trong suốt đêm đó, là khoảng 30 tới 40 bài hát trong một đêm".

Ông Đỗ Việt Anh, một thành viên trong ban tổ chức "Đêm Văn Nghệ Thứ Sáu", nhớ lại: "Đêm Văn Nghệ Thứ Sáu" diễn ra thuận lợi được khoảng 4, 5 tháng. Đến khoảng cuối năm 1967, vào chương trình thứ 15 hay 16 gì đó đã xảy ra vụ lộn xộn, có tiếng súng nổ, mọi người bỏ chạy tán loạn. Sau chuyện này, quán Văn không tổ chức sinh hoạt văn nghệ nữa".

(Còn tiếp)

05/2026
Song thao

Quán Văn và các thành viên sáng lập, năm 1967. Từ trái: Ngô Vương Toại, Hoàng Xuân Giang, Trần Đại Lộc, Hoàng Xuân Sơn. Hình: Đỗ Việt Anh.